

Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
LAILA MEDINA
föredraget den 23 mars 2023¹

Mål C-83/22

RTG

mot

Tuk Tuk Travel SL

(begäran om förhandsavgörande från Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena
(Förstainstansdomstol nr 5 i Cartagena, Spanien))

”Begäran om förhandsavgörande – Artikel 267 FEUF – Direktiv (EU) 2015/2302 – Paketresor och sammanlänkade researrangemang – Artikel 5.1 – Skyldighet att lämna förhandsinformation – Del A och del B i bilaga I – Standardinformationsformulär – Artikel 12.2 – Uppsägning av ett paketreseavtal – Oundvikliga och extraordinära omständigheter som väsentligen påverkar fullgörandet av paketresan – Covid-19 – Rätt till full återbetalning av alla betalningar som gjorts för paketresan – Begäran från resenären om partiell återbetalning – Nationell domstol – Domstolens prövning på eget initiativ – Nationella processrättsliga principer”

1. Turism- och resebranschen var en av de branscher som drabbades hårdast och snabbast av covid-19-pandemin.² Den osäkerhet som pandemin framkallade och dess snabba spridning över flera kontinenter ledde till att många resenärer sade upp sina paketreseavtal innan regeringarna hade vidtagit nödgärder och gränserna stängts. Det osäkra läget orsakade tvivel om den exakta omfattningen av parternas rättigheter och skyldigheter enligt dessa paketreseavtal och gjorde det särskilt svårt för resenärerna att utöva sin rätt att, i enlighet med artikel 12.2 i direktiv 2015/2302³, säga upp avtalet utan att betala någon uppsägningsavgift.

2. Mot denna bakgrund lyfter förevarande begäran om förhandsavgörande en rent processrättslig fråga. Den avser domstolarnas befogenhet att på eget initiativ (*ex officio*) erkänna de rättigheter som konsumenterna har enligt direktiv 2015/2302 och, mer specifikt, resenärens rätt att säga upp paketreseavtalet utan att betala någon uppsägningsavgift i händelse av oundvikliga och extraordinära omständigheter på de villkor som fastställs i artikel 12.2 i nämnda direktiv. Begäran om förhandsavgörande väcker dessutom frågan huruvida en domstol bör ha befogenhet

¹ Originalspråk: engelska.

² Se vidare Världsturismorganisationen (UNWTO), *Secretary General's Policy Brief on Tourism and Covid-19* (Generalsekreterarens policyöversikt avseende turism och covid-19) (tillgänglig på engelska på <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>).

³ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/2302 av den 25 november 2015 om paketresor och sammanlänkade researrangemang, om ändring av förordning (EG) nr 2006/2004 och Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/83/EU samt om upphävande av rådets direktiv 90/314/EEG (EUT L 326, 2015, s. 1).

att på eget initiativ bevilja en konsument mer än vad vederbörande har begärt för att säkerställa att han eller hon på ett effektivt sätt kan utöva sina rättigheter som resenär i enlighet med detta direktiv.

3. Det finns en fast och omfattande rättspraxis om de nationella domstolarnas befogenhet att på eget initiativ avgöra huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt. Denna rättspraxis, som bygger på tanken att den svagare parten behöver skyddas, omfattar några av milstolparna bland domarna rörande unionens konsumentlagstiftning,⁴ såsom domen *Océano Grupo*,⁵ domen *Cofidis*⁶ och domen *Aziz*.⁷ Domen *Océano Grupo* har ansetts vara ”ett kraftfullt verktyg för att undanröja orättvisor och återupprätta social rättvisa i avtalsrätten”,⁸ medan domen *Cofidis* till och med har inspirerat konsten.⁹ Efter mer än två decennier av utveckling och konsolidering av denna rättspraxis är de senaste domarna inriktade på att förtydliga vissa aspekter av *ex officio*-doktrinen, genom att försöka göra en ibland svår avvägning mellan ett effektivt konsumentskydd och grundläggande processrättsliga principer.¹⁰ Sett ur detta perspektiv verkar *ex officio*-doktrinen vara på väg att nå ett stadium av ”mognad” i sin utveckling eller, som en författare träffande har uttryckt det, ”*förnuftsåldern*” (7–12 år, mellan barndom och tonår).¹¹ Förevarande mål är en del av detta stadium.

⁴ Se Terryn, E., Straetmans, G. och Colaert, V. (red.), *Landmark Cases of EU Consumer Law, In Honour of Jules Stuyck*, Intersentia, Cambridge – Antwerpen – Portland, 2013.

⁵ Dom av den 27 juni 2000, *Océano Grupo Editorial och Salvat Editores* (C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346) (nedan kallad domen *Océano Grupo*).

⁶ Dom av den 21 november 2002, *Cofidis* (C-473/00, EU:C:2002:705).

⁷ Dom av den 14 mars 2013, *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164). För en detaljerad analys av detta mål i samband med förfaranden för utmätning av in-tecknad egendom, se Fernández Seijo, J.M., *La Tutela de los consumidores en los procedimientos judiciales, Especial Referencia a las ejecuciones hipotecarias*, Wolters Kluwer, Barcelona, 2013.

⁸ Nicola, F. och Tichadou, E., ”*Océano Grupo*: A Transatlantic Victory for the Consumer and a Missed Opportunity for European Law”, i Nicola, F. och Davies, B. (red.), *EU Law Stories, Contextual and Critical Histories of European Jurisprudence*, Cambridge University Press, 2017, s. 390.

⁹ Emmanuel Carrères roman *D'autres vies que la mienne* (Folio, 2010) återger den personliga historien om den franske domaren Etienne Rigal, som var den som begärde förhandsavgörandet i domen av den 21 november 2002, *Cofidis* (C-473/00, EU:C:2002:705). Boken inspirerade i sin tur filmen *Toutes nos envies* (2010) (dir. Philippe Lioret), med Vincent Lindon i rollen som domaren.

¹⁰ Se Werbrouck, J. och Dauw, E., ”The national courts' obligation to gather and establish the necessary information for the application of consumer law - the endgame?”, *European Law Review*, 46(3), 2021, s. 331 och s. 337.

¹¹ Poillot, E., ”Cour de justice, 3e ch., 11 mars 2020, *Györgyné Lintner c/UniCredit Bank Hungary Zrt.*, aff. C-511/17, EU:C:2020:188”, i Picod, F. (red.), *Jurisprudence de la CJUE 2020: décisions et commentaires*, Bruylant, 2021, s. 966 (”*âge de raison*” på originalspråket franska).

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

Direktiv 2015/2302

4. Kapitel II i direktiv 2015/2302 har rubriken ”Informationsskyldigheter och innehåll i paketreseavtalet”. I artikel 5 i detta kapitel, som har rubriken ”Förhandsinformation”, föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna ska se till att arrangören och, om paketresan säljs genom en återförsäljare, också återförsäljaren, innan resenären binds av ett paketreseavtal eller motsvarande erbjudande, tillhandahåller resenären standardinformation genom de relevanta informationsformulär som anges i del A eller B i bilaga I och, om tillämpligt på paketresan, med följande information:

a) Resetjänsternas huvudsakliga egenskaper:

...

g) Information om att resenären kan säga upp avtalet när som helst före paketresans början mot en skälig uppsägningsavgift eller, i tillämpliga fall, de standardiserade uppsägningsavgifter som arrangören begär i enlighet med artikel 12.1.

...

3. Den information som avses i punkterna 1 och 2 ska tillhandahållas på ett klart, begripligt och tydligt sätt. När sådan information ges skriftligen ska den vara läsbar.”

5. I artikel 12.1 och 12.2 i direktiv 2015/2302 anges följande:

”1. Medlemsstaterna ska se till att resenären får säga upp paketreseavtalet när som helst före paketresans början. Om resenären säger upp paketreseavtalet enligt denna punkt kan resenären bli skyldig att betala en skälig och motiverad uppsägningsavgift till arrangören. ...

2. Utan hinder av punkt 1 ska resenären ha rätt att säga upp paketreseavtalet före paketresans början utan att betala någon uppsägningsavgift i händelse av oundvikliga eller extraordinära omständigheter på resmålet eller i dess omedelbara närhet och som väsentligen påverkar fullgörandet av paketresan, eller som väsentligen påverkar transporten av passagerare till resmålet. I händelse av uppsägning av paketreseavtalet enligt denna punkt ska resenären ha rätt till full återbetalning av alla betalningar som gjorts för paketresan men ska inte ha rätt till ytterligare ersättning.”

6. I artikel 23 i direktiv 2015/2302, med rubriken ”Direktivets tvingande karaktär”, föreskrivs följande i punkterna 2 och 3:

”2. Resenärer får inte avsäga sig de rättigheter som de tillerkänns genom de nationella åtgärder som införlivar detta direktiv.

3. Avtalsmässiga arrangemang eller förklaringar från resenären som direkt eller indirekt åsidosätter eller begränsar de rättigheter som beviljas resenärer enligt detta direktiv, eller som syftar till att kringgå tillämpningen av detta direktiv, är inte bindande för resenären.”

7. I artikel 24 i nämnda direktiv, som har rubriken ”Tillsyn”, anges följande:

”Medlemsstaterna ska se till att tillräckliga och effektiva resurser finns för att säkerställa efterlevnaden av detta direktiv.”

8. I del A i bilaga I till direktiv 2015/2302, som har rubriken ”Standardinformationsformulär för paketreseavtal när det är möjligt att använda hyperlänkar”, anges innehållet i detta formulär i en textruta och där anges vidare att resenären genom att följa hyperlänken kommer att få följande information:

”Centrala rättigheter enligt direktiv (EU) 2015/2302

...

– Resenärer kan under exceptionella omständigheter säga upp avtalet före paketresans början utan att betala en avbokningsavgift, till exempel vid allvarliga säkerhetsproblem på resmålet som sannolikt skulle påverka paketresan.

...”

9. I del B i bilaga I till direktiv 2015/2302, med rubriken ”Standardinformationsformulär för paketreseavtal i andra situationer än de som omfattas av del A”, anges innehållet i detta formulär i en textruta, följt av en uppräkningslista av samma centrala rättigheter enligt nämnda direktiv som de som anges i del A i bilaga I till detta direktiv.

Spansk rätt

Den allmänna lagen om skydd för konsumenter och användare

10. Artiklarna 5 och 12 i direktiv 2015/2302 har införlivats med spansk rätt genom artikel 153 respektive artikel 160 i Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (kungligt lagstiftningsdekret 1/2007 om godkännande av den konsoliderade lydelsen av den allmänna lagen om skydd för konsumenter och användare och andra kompletterande lagar) (nedan kallad den allmänna lagen om skydd för konsumenter och användare) av den 16 november 2007 (BOE nr 287 av den 30 november 2007, s. 49181).

Civilprocesslagen

11. I artikel 216 i Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (lag 1/2000 om civilprocessen) av den 7 januari 2000 (BOE nr 7 av den 8 januari 2000, s. 575) (nedan kallad civilprocesslagen) föreskrivs följande:

”Tvistemålsdomstolens dom ska grunda sig på faktiska omständigheter, bevis som parterna har åberopat och på parternas yrkanden, såvitt ej annat föreskrivs i lag för särskilda fall.”

12. Artikel 218.1 i civilprocesslagen har följande lydelse:

”Domstolsavgöranden ska vara klara och precisa och överensstämma med talan och övriga anspråk som parterna framställt i rätt tid i målet. Domstolsavgörandena ska innehålla de förklaringar som krävs, till fördel eller nackdel för svaranden, och de ska innefatta en prövning av alla frågor som har varit tvistiga i målet.

Domstolen ska, utan att avvika från grunden för talan genom att pröva andra faktiska eller rättsliga omständigheter än dem som parterna har gjort gällande, avgöra målet i enlighet med på målet tillämpliga rättsregler även om de inte har angetts korrekt eller åberopats av parterna i målet.”

13. Artikel 412.1 i civilprocesslagen har följande lydelse:

”Efter det att föremålet för talan har fastställts i ansökan, i svaromålet och, i förekommande fall, i genkäröålet får det inte ändras av parterna vid en senare tidpunkt.”

Bakgrund, förfarandet och tolkningsfrågorna

14. Den 10 oktober 2019 köpte käranden av svaranden, Tuk Tuk Travel SL, en paketresa för två personer till Vietnam och Kambodja, med avresa från Madrid (Spanien) den 8 mars 2020 och återkomst den 24 mars 2020.

15. När avtalet ingicks betalade käranden 2 402 euro. Den totala kostnaden för resan var 5 208 euro. I de allmänna avtalsvillkoren angavs att det var möjligt ”att säga upp avtalet före resans början mot en uppsägningsavgift”. Där återfanns ingen avtalsinformation eller förhandsinformation om rätten att säga upp avtalet i händelse av oundvikliga och extraordinära omständigheter på resmålet eller i dess omedelbara närhet som väsentligen påverkade fullgörandet av paketresan.

16. Den 12 februari 2020 underrättade käranden svaranden om sitt beslut att inte genomföra resan på grund av spridningen av covid-19 i Asien och begärde att de betalningar som hade gjorts skulle återbetalas till honom till följd av detta beslut.

17. Svaranden svarade käranden den 14 februari 2020 och informerade honom om att svaranden, efter avdrag för avbokningskostnaderna, skulle återbetala 81 euro till käranden. Käranden invände mot beräkningen av avbokningskostnaderna. Slutligen informerade svaranden käranden om att 302 euro skulle betalas tillbaka.

18. Käranden beslutade att väcka talan vid den hänskjutande domstolen och att föra sin talan utan biträde, vilket han har rätt till enligt nationell processlagstiftning. Han gjorde gällande att hans beslut att avboka resan berodde på *force majeure*, nämligen den oroväckande utvecklingen av hälsosituationen till följd av covid-19. Käranden yrkade att ytterligare 1 500 euro skulle betalas tillbaka och godtog därvid att resebyrån behöll 601 euro för administrationskostnader.

19. Svaranden gjorde gällande att kärandens beslut att avboka resan inte var motiverat vid den tidpunkt då avtalet sades upp. I februari 2020 pågick resandet till destinationsländerna fortfarande som vanligt. Enligt svaranden hade käranden således inte rätt att åberopa *force majeure* för att säga upp avtalet. Svaranden anförde dessutom att käranden hade godkänt de allmänna avtalsvillkoren med avseende på administrationsavgifterna vid förtida uppsägning av paketresan (som uppgick till femton procent av den totala kostnaden för resan) och att avbokningsavgifterna var de avgifter som tillämpades av var och en av dess leverantörer. Eftersom käranden inte hade tecknat någon försäkring, tog denne dessutom på sig risken för en eventuell avbokning.

20. Eftersom parterna inte hade begärt någon muntlig förhandling övergick målet i överläggningsfasen den 22 juni 2021. Den 15 september 2021 meddelade den hänskjutande domstolen emellertid ett beslut (nedan kallat beslutet av den 15 september 2021) varigenom parterna uppmanades att inom tio dagar inkomma med yttranden över följande frågor, nämligen för det första huruvida den av konsumenten påstådda hälsosituationen kunde anses utgöra en exceptionell och oundviklig risk, i den mening som avses i artikel 160.2 i den allmänna lagen om skydd för konsumenter och användare; för det andra de rättsliga konsekvenserna av researrangörens underlåtenhet att informera konsumenten om dennes rätt att säga upp avtalet utan att betala någon uppsägningsavgift och, mer specifikt, huruvida den omständigheten att det (enligt den hänskjutande domstolens uppfattning) saknas skyldighet att lämna sådan information enligt direktiv 2015/2302 strider mot artikel 169.1 och 169.2 a FEUF; för det tredje huruvida domstolen på eget initiativ kan upplysa en konsument om omfattningen av hans eller hennes rättigheter, när det av yrkandet framgår att han eller hon inte är medveten om dem; och, för det fjärde, huruvida konsumentskyddet kräver att domstolen förpliktar svaranden att återbetala konsumenten fullt ut med åsidosättande av dispositionsprincipen, enligt vilken föremålet för talan avgränsas av parterna, och principen att domstolen inte får döma utöver vad parterna har yrkat (*ne ultra petita*), när konsumenten inte har informerats om omfattningen av sina rättigheter. Slutligen uppmanade den hänskjutande domstolen parterna att lägga fram argument för huruvida det var nödvändigt att begära ett förhandsavgörande.

21. Käranden inkom inte med något yttrande. Svaranden bekräftade ånyo sin ståndpunkt att det inte förelåg några oundvikliga och extraordinära omständigheter som kunde motivera en uppsägning av avtalet. För övrigt ansåg svaranden att det saknades anledning att begära ett förhandsavgörande, eftersom käranden inte hade inkommit med något yttrande över de frågor som den hänskjutande domstolen hade tagit upp i beslutet av den 15 september 2021.

22. Den hänskjutande domstolen hyser för det första tvivel beträffande giltigheten av artikel 5 i direktiv 2015/2302. Nämda domstol har särskilt hävdats att varken detta direktiv eller den spanska lagstiftning som genomför detta direktiv kräver att rätten att säga upp paketreseavtalet i händelse av oundvikliga och extraordinära omständigheter utan att betala någon uppsägningsavgift ska ingå i den obligatoriska information som arrangörerna ska tillhandahålla resenärerna. I avsaknad av ett sådant krav kunde käranden inte känna till sin rätt till full återbetalning av alla betalningar som gjorts. Mot bakgrund av dessa överväganden vill den

hänskjutande domstolen ha klarhet i huruvida den minimiinformation som käranden erhöll i enlighet med direktiv 2015/2302 var otillräcklig mot bakgrund av artikel 169 FEUF, jämförd med artikel 114 FEUF.

23. För det andra önskar den hänskjutande domstolen få klarhet i huruvida det enligt unionsrätten är möjligt att, på eget initiativ, i domen bevilja återbetalning av alla betalningar som en konsument har gjort utöver vad han eller hon har yrkat. Den hänskjutande domstolen har förklarat att ett sådant avgörande på eget initiativ skulle strida mot en grundläggande princip i spansk processrätt, nämligen att domslutet i en dom ska överensstämma med de yrkanden som framställts i målet (artikel 218.1 i civilprocesslagen).

24. Mot denna bakgrund har Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (Förstainstansdomstol nr 5 i Cartagena, Spanien) beslutat att vilandeförklara målet och att ställa följande tolkningsfrågor till EU-domstolen:

- ”1. Ska artikel 169.1 och 169.2 a FEUF samt artikel 114.3 FEUF tolkas så, att de utgör hinder för artikel 5 i [direktiv 2015/2302], eftersom denna artikel inte inbegriper den rätt som resenären enligt artikel 12 i direktivet har att säga upp avtalet före resans början och få full återbetalning av alla betalningar som gjorts i händelse av oundvikliga och extraordinära omständigheter som väsentligen påverkar fullgörandet av resan i den obligatoriska förhandsinformation som enligt artikel 5 i direktivet ska tillhandahållas resenären?
2. Utgör artiklarna 114 och 169 FEUF samt artikel 15 i direktiv 2015/2302 hinder för en tillämpning av dispositionsprincipen och principen att domstolsavgöranden inte får gå utöver vad parterna har yrkat som föreskrivs i artiklarna 216 och 218.1 [i civilprocesslagen], när det finns en risk att dessa processrättsliga principer hindrar att käranden ges ett fullständigt konsumentskydd?”

25. Skriftliga yttranden har inkommit från den tjeckiska, den spanska och den finska regeringen, Europeiska unionens råd, Europaparlamentet samt Europeiska kommissionen. Den spanska och den finska regeringen, parlamentet och kommissionen var företrädare vid den muntliga förhandlingen, som ägde rum den 12 januari 2022.

Bedömning

Inledande anmärkningar

26. Den tjeckiska regeringen har som en rättegångsfråga påtalat att begäran om förhandsavgörande implicit bygger på antagandet att käranden under omständigheterna i det aktuella fallet hade rätt att säga upp avtalet på grund av oundvikliga och extraordinära omständigheter på resmålet i enlighet med artikel 12.2 i direktiv 2015/2302. Enligt den tjeckiska regeringen är detta antagande emellertid felaktigt. Nämda regering anser att frågan huruvida det föreligger oundvikliga och extraordinära omständigheter måste bedömas mot bakgrund av förhållandena vid den tidpunkt då paketreseavtalet sades upp. Blotta risken att sådana omständigheter ska inträffa i framtiden kan inte medföra en rätt för resenären att säga upp paketreseavtalet.

27. De frågor som har ställts av den hänskjutande domstolen avser emellertid inte huruvida kändanden, under omständigheterna i det aktuella fallet, hade rätt att säga upp avtalet utan att betala någon uppsägningsavgift i enlighet med artikel 12.2 i direktiv 2015/2302. Denna fråga kommer därför inte att prövas i samband med förevarande mål. Det åligger EU-domstolen att grunda sin bedömning på de faktiska och rättsliga omständigheter som beskrivs i beslutet om hänskjutande.¹²

Den första frågan

28. Den hänskjutande domstolen önskar genom sin första fråga i huvudsak få klarhet i huruvida artikel 5 i direktiv 2015/2302 är giltig mot bakgrund av artikel 169.1 och 169.2 a FEUF, jämförd med artikel 114.3 FEUF. Det framgår av begäran om förhandsavgörande att den hänskjutande domstolens tvivel om bestämmelsens giltighet beror på att denna bestämmelse inte inbegriper den rätt som anges i artikel 12.2 i direktivet i den obligatoriska förhandsinformation som ska tillhandahållas resenären.

29. I detta avseende måste det konstateras att det antagande som ligger till grund för den hänskjutande domstolens tvivel om giltigheten av artikel 5 i direktiv 2015/2302, såsom den tjeckiska och den finska regeringen samt rådet, parlamentet och kommissionen har gjort gällande i sina skriftliga yttranden, är felaktigt.

30. Artikel 5 i direktiv 2015/2302, som reglerar skyldigheten att tillhandahålla förhandsinformation, måste nämligen läsas mot bakgrund av innehållet i standardinformationsformulären i del A och del B i bilaga I. Mer specifikt ska arrangören, enligt artikel 5.1 första meningen i direktiv 2015/2302, tillhandahålla resenären standardinformation genom de relevanta informationsformulär som anges i del A eller del B i bilaga I, och, om tillämpligt på paketresan, med den information som föreskrivs i den bestämmelsen.

31. I standardinformationsformulären, som återfinns i del A och del B i bilaga I till direktiv 2015/2302, anges de centrala rättigheter som resenären ska informeras om. Dessa rättigheter inbegriper, enligt den sjunde strecksatsen i del A och del B i den bilagan, en rätt för resenärer att "under exceptionella omständigheter säga upp avtalet före paketresans början utan att betala en avbokningsavgift, till exempel vid allvarliga säkerhetsproblem på resmålet som sannolikt skulle påverka paketresan". Även om just den bestämmelse i direktiv 2015/2302 som ger denna rättighet, nämligen artikel 12.2, inte uttryckligen nämns i texten i standardinformationsformulären, är det uppenbart att innehållet i denna rättighet måste anges i dessa formulär.

32. Kommissionen har dessutom påpekat att artikel 5.1 i direktiv 2015/2302 och bilaga I till detta direktiv på ett korrekt sätt har införlivats med den spanska lagstiftningen och särskilt i den allmänna lagen om skydd för konsumenter och användare.

33. Av ovanstående överväganden följer att artikel 5 i direktiv 2015/2302 föreskriver att den obligatoriska förhandsinformation som ska lämnas till resenären även omfattar information om den rätt som resenären har enligt artikel 12.2 i direktivet att säga upp avtalet före paketresans början och få full återbetalning av alla betalningar som gjorts i händelse av oundvikliga och

¹² Se, för ett liknande resonemang, dom av den 5 mars 2015, Statoil Fuel & Retail (C-553/13, EU:C:2015:149, punkt 33).

extraordinära omständigheter som väsentligen påverkar fullgörandet av paketresan. Följaktligen är det motsatta antagandet, som ligger till grund för den hänskjutande domstolens tvivel om giltigheten av artikel 5 i direktiv 2015/2302, faktiskt felaktigt.

34. Eftersom så är fallet, har det vid prövningen av den första frågan inte framkommit någon omständighet som kan påverka giltigheten av artikel 5 i direktiv 2015/2302.

Den andra frågan

35. Det ska inledningsvis erinras om att enligt det förfarande för samarbete mellan nationella domstolar och EU-domstolen som införts genom artikel 267 FEUF ankommer det på den senare att ge den hänskjutande domstolen ett användbart svar, som gör det möjligt för den domstolen att avgöra det mål som den ska pröva. I detta syfte kan EU-domstolen behöva omformulera de ställda frågorna. För att EU-domstolen ska kunna lämna ett användbart svar kan den behöva beakta unionsbestämmelser som den nationella domstolen inte har hänvisat till i sin fråga.¹³

36. På grundval av denna rättspraxis måste det, såsom den spanska och den finska regeringen samt kommissionen har påpekat i sina skriftliga yttranden, konstateras att det framgår av sammanhanget i den andra frågan att den hänskjutande domstolen önskar erhålla en tolkning av artikel 12.2 i direktiv 2015/2302 och att hänvisningen i denna fråga till artikel 15 i direktivet kan tillskrivas ett skrivfel.

37. Mot bakgrund av dessa överväganden är det nödvändigt att omformulera den andra frågan på så sätt att den hänskjutande domstolen med denna fråga vill få klarhet i huruvida artikel 12.2 i direktiv 2015/2302, jämförd med artiklarna 114 och 169 FEUF, ska tolkas så, att den utgör hinder för tillämpningen av nationella processrättsliga principer, enligt vilka en nationell domstol som prövar en tvist inte har befogenhet att på eget initiativ tillerkänna konsumenten hela det belopp som denne har rätt till när vederbörande har yrkat på ett lägre belopp.

38. För att kunna besvara denna fråga är det nödvändigt att göra några kommentarer beträffande dess räckvidd. Såsom redan har nämnts,¹⁴ uppmanade den hänskjutande domstolen parterna att yttra sig över vissa frågor i beslutet av den 15 september 2021. Dessa frågor inbegrep bland annat frågan huruvida nämnda domstol har befogenhet att dels på eget initiativ upplysa konsumenten om omfattningen av dennes rättigheter, dels tillerkänna konsumenten ett belopp som är högre än det yrkade beloppet (*petitum*). Käranden yttrade sig inte över dessa frågor. Vid förhandlingen angav den spanska regeringen att den hänskjutande domstolen, enligt denna regerings tolkning av detta beslut, upplyste konsumenten om dennes rättigheter. Konsumenten förblev dock passiv. Enligt min mening går det inte att dra slutsatsen av beslutet av den 15 september 2021, såsom det presenterats av den hänskjutande domstolen, och av handlingarna i målet vid EU-domstolen, att den nationella domstolen faktiskt informerade konsumenten om dennes rättigheter.

39. Med hänsyn till dessa överväganden har jag strukturerat min analys på följande sätt. Inledningsvis kommer jag att presentera de viktigaste inslagen i de nationella domstolarnas skyldighet att på eget initiativ tillämpa unionsbestämmelser om konsumentskydd. Därefter kommer jag att analysera frågan huruvida en nationell domstol är skyldig att på eget initiativ

¹³ Dom av den 9 september 2021, LatRailNet och Latvijas dzelzceļš (C-144/20, EU:C:2021:717, punkt 29 och där angiven rättspraxis).

¹⁴ Punkt 20 ovan.

tillämpa artikel 12.2 i direktiv 2015/2302. Slutligen kommer jag att analysera frågan huruvida en nationell domstol bör ha befogenhet att tillerkänna konsumenten ett högre belopp än vad denne har yrkat i sin stämningsansökan.

a) De nationella domstolarnas skyldighet att på eget initiativ tillämpa unionsbestämmelser om konsumentskydd

40. EU-domstolen har redan vid flera tillfällen reglerat det sätt på vilket nationella domstolar ska säkerställa skyddet av de rättigheter som konsumenterna har enligt unionens konsumentlagstiftning och hur denna lagstiftning påverkar domstolarnas befogenhet att på eget initiativ tillämpa bestämmelser i unionens konsumentlagstiftning.

41. Den viktigaste strömningen i denna rättspraxis rör direktiv 93/13.¹⁵ De nationella domstolarna har en skyldighet att, så snart som de har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga i detta hänseende, på eget initiativ bedöma huruvida ett avtalsvillkor, på vilket direktiv 93/13 är tillämpligt, är oskäligt och därigenom undanröja obalansen mellan konsumenten och näringsidkaren.¹⁶

42. Principen om *ex officio*-prövning av oskäliga avtalsvillkor vilar på en kombination av faktorer som i huvudsak kan hänföras till det skyddssystem som inrättats genom direktiv 93/13, de berörda bestämmelsernas tvingande karaktär, arten och vikten av det allmänintresse som ligger till grund för det skydd som ges konsumenterna samt effektivitetshänsyn.

43. I sin fasta praxis har EU-domstolen mer specifikt betonat arten och betydelsen av det allmänintresse som skyddet för konsumenterna utgör, vilka intar en underlägsen ställning i förhållande till näringsidkaren i fråga om såväl förhandlingsförmåga som informationsnivå.¹⁷ EU-domstolen har även betonat att artikel 6.1 i direktiv 93/13 är en tvingande bestämmelse som har till syfte att ersätta den formella jämvikt mellan avtalsparternas rättigheter och skyldigheter som följer av avtalet med en verklig jämvikt, så att parterna blir jämbördiga.¹⁸ Denna bestämmelse betraktas som likvärdig med de nationella bestämmelser som inom den nationella rättsordningen hänför sig till grunderna för rättsordningen.¹⁹

¹⁵ Rådets direktiv av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169). För en systematisk genomgång av denna rättspraxis, se Kommissionens tillkännagivande – Vägledning om tolkningen och tillämpningen av rådets direktiv 93/13/EEG om oskäliga villkor i konsumentavtal (EUT C 323, 2019, s. 4), avsnitt 5.

¹⁶ Dom av den 17 maj 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, punkt 37 och där angiven rättspraxis).

¹⁷ Dom av den 4 juni 2020, Kancelaria Medius (C-495/19, EU:C:2020:431, punkt 30 och där angiven rättspraxis). Se förslag till avgörande av generaladvokaten Saggio i de förenade målen Océano Grupo Editorial och Salvat Editores (C-240/98–C-244/98, EU:C:1999:620, punkt 26), där generaladvokaten påpekar att direktiv 93/13 avser att skydda intressen som utgör en del av den ”allmänna ekonomiska ordningen” och därför ”går längre än parternas särskilda intressen”. Såsom har konstaterats i doktrinen påverkar den betydande obalansen i avtalsförhållandet som följer av användningen av oskäliga avtalsvillkor inte endast konsumentens privata sfär, utan ”underminerar ... den rättsliga och ekonomiska ordningen i sin helhet”. Se Podimata, E., ”Standard Contract Terms and Rules on Procedure”, i *Essays in Honour of Konstantinos D. Kerameus*, Ant. N. Sakkoulas; Bruylant, Aten, Bryssel, 2009, s. 1079–1093.

¹⁸ Dom av den 17 maj 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, punkt 36 och där angiven rättspraxis).

¹⁹ Dom av den 17 maj 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, punkt 24). Se Fekete, B. och Mancaloni, A.M., ”Application of Primary and Secondary EU Law on the National Courts’ Own Motion”, i Hartkamp, A., Sieburgh, C. och Devroe, W. (red), *Cases, Materials and Text on European Law and Private Law*, Hart Publishing, Oxford och Portland, Oregon, 2017, s. 440, där det framhålls att ”frågan om vilken ställning som bestämmelserna om konsumentavtal har – om de är enbart tvingande eller hänför sig till grunderna för rättsordningen – har varit en viktig fråga särskilt i nederländsk rätt, som traditionellt sett endast tillåter *ex officio*-tillämpning när det gäller bestämmelser som hänför sig till grunderna för rättsordningen och inte när det gäller tvingande bestämmelser (oavsett om de ’enbart’ har ett skyddssyfte eller inte)”.

44. Direktiv 93/13 kräver dessutom, såsom framgår av artikel 7.1 jämförd med tjugofjärde skälet i nämnda direktiv, att medlemsstaterna föreskriver lämpliga och effektiva medel för att hindra fortsatt användning av oskäligen villkor i avtal som näringsidkare sluter med konsumenterna.²⁰

45. De överväganden som motiverar ett aktivt ingripande av den nationella domstolen för att undanröja obalansen mellan konsumenten och näringsidkaren är inte begränsade till direktiv 93/13. EU-domstolen har, med stöd av effektivitetsprincipen och trots nationella regler med motsatt innehåll, krävt att nationella domstolar ska tillämpa vissa bestämmelser i unionens direktiv på konsumentskyddsområdet på eget initiativ. Detta krav har motiverats med att det skyddssystem som införts genom dessa direktiv grundar sig på tanken att konsumenten befinner sig i underläge i förhållande till säljaren eller leverantören, i fråga om såväl förhandlingsposition som informationsnivå, och att det föreligger en inte obetydlig risk för att konsumenten, exempelvis på grund av okunnighet, inte åberopar den rättsregel som är avsedd att skydda vederbörande.²¹

46. EU-domstolen har mer specifikt haft tillfälle att uttala sig om *ex officio*-tillämpning av vissa bestämmelser i direktiv 1999/44/EG²² (domen Duarte Hueros²³ och domen Faber²⁴) och i direktiv 87/102/EEG²⁵ (domen Rampion och Godard²⁶). Dessutom har EU-domstolen vid många tillfällen erinrat om de nationella domstolarnas skyldighet att på eget initiativ pröva om vissa bestämmelser i unionens konsumentskyddslagstiftning har åsidosatts, särskilt när det gäller direktiv 85/577/EEG²⁷ (domen Martín Martín²⁸) och direktiv 2008/48/EG²⁹ (domen Radlinger och Radlingerová³⁰ och domen OPR-Finance³¹).

47. När det gäller fullgörandet av denna skyldighet att ingripa på ett aktivt sätt, är det en förutsättning att domstolen har tillgång till sådana uppgifter om de rättsliga och faktiska omständigheterna som är nödvändiga i detta hänseende.³²

48. Om den nationella domstolen på eget initiativ har konstaterat att vissa skyldigheter som anges i unionens lagstiftning om konsumentskydd har åsidosatts, är den också skyldig att – utan att invänta att konsumenten framställer en begäran om detta – fastställa vilka följderna blir enligt

²⁰ Dom av den 17 maj 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, punkt 36 och där angiven rättspraxis).

²¹ Dom av den 4 juni 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, punkt 42 och där angiven rättspraxis).

²² Europaparlamentets och rådets direktiv av den 25 maj 1999 om vissa aspekter rörande försäljning av konsumentvaror och härmed förknippade garantier (EGT L 171, 1999, s. 12).

²³ Dom av den 3 oktober 2013, Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:637, punkt 39).

²⁴ Dom av den 4 juni 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, punkt 56).

²⁵ Rådets direktiv av den 22 december 1986 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om konsumentkrediter (EGT L 42, 1987, s. 48; svensk specialutgåva, område 15, volym 7, s. 202).

²⁶ Dom av den 4 oktober 2007, Rampion och Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, punkt 65).

²⁷ Rådets direktiv av den 20 december 1985 för att skydda konsumenten i de fall då avtal ingås utanför fasta affärslokaler (EGT L 372, 1985, s. 31; svensk specialutgåva, område 15, volym 7, s. 83).

²⁸ Dom av den 17 december 2009, Martín (C-227/08, EU:C:2009:792, punkt 29).

²⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv av den 23 april 2008 om konsumentkreditavtal och om upphävande av rådets direktiv 87/102/EEG (EUT L 133, 2008, s. 66, och rättelser i EUT L 207, 2009, s. 14, i EUT L 199, 2010, s. 40, och i EUT L 234, 2011, s. 46).

³⁰ Dom av den 21 april 2016, Radlinger och Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, punkt 67).

³¹ Dom av den 5 mars 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, punkt 23).

³² Se, för ett liknande resonemang, dom av den 5 mars 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, punkt 23 och där angiven rättspraxis). Angående de omständigheter under vilka en nationell domstol kan vara skyldig att på eget initiativ vidta åtgärder för bevisupptagning för att komplettera handlingarna i målet, se dom av den 11 mars 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punkterna 35–38).

nationell rätt av ett sådant åsidosättande, med förbehåll för att den kontradiktoriska principen iaktas och att de påföljder som föreskrivs i nationell rätt är effektiva, proportionerliga och avskräckande.³³

49. De nationella domstolarnas *ex officio*-tillämpning av unionens konsumentlagstiftning kan få konsekvenser för den nationella processrätten. I avsaknad av unionsbestämmelser på området fastställs de processuella regler som syftar till att säkerställa skyddet av de rättigheter för enskilda som följer av unionsrätten i medlemsstaternas interna rättsordning enligt principen om medlemsstaternas processuella autonomi.³⁴ EU-domstolen har emellertid vad gäller effektivitetsprincipen slagit fast att det inte, för att denna princip ska anses ha iakttagits, krävs att total passivitet hos den berörda konsumenten uppvägs fullt ut.³⁵

50. Dessutom inbegriper medlemsstaternas skyldighet att fastställa processuella regler som säkerställer skyddet av de rättigheter för enskilda som följer av unionsrätten ett krav på ett effektivt domstolsskydd, vilket garanteras i artikel 47 i stadgan. Detta skydd måste gälla bland annat fastställandet av de processuella reglerna för väckande av en talan som grundar sig på sådana rättigheter.³⁶

51. Av ovanstående överväganden framgår att kravet på aktivt ingripande av nationella domstolar i konsumenttvister har utvecklats till, såsom det så träffande har uttryckts i den akademiska världen, ett ”verkligt europeiskt regelverk om *ex officio*-tillämpning”³⁷ vilken, inför ett ”allsidigt och heltäckande processuellt rättsmedel” i unionens konsumentlagstiftning.³⁸

b) Domstolarnas ex officio-befogenheter inom ramen för direktiv 2015/2302

52. *Ex officio*-doktrinen allsidighet föranleder mig att tro att de skäl som ligger till grund för de nationella domstolarnas skyldighet att på eget initiativ tillämpa unionens konsumentskyddslagstiftning är lika giltiga när det gäller direktiv 2015/2302. En annan tolkning skulle, såsom kommissionen påpekade vid den muntliga förhandlingen, skapa inkonsekvens i konsumentskyddet.

53. Alla berörda parter som deltog i den muntliga förhandlingen bekräftade att de nationella domstolarna är skyldiga att på eget initiativ tillämpa artikel 12.2 i direktiv 2015/2302 och erkänna konsumentens rätt att säga upp avtalet utan att betala någon uppsägningsavgift, så snart de har tillgång till sådana uppgifter om de rättsliga och faktiska omständigheterna som är nödvändiga i detta hänseende. I detta avseende ankommer det i princip på den nationella domstolen att, för att avgöra vilka rättsregler som är tillämpliga i ett visst mål, rättsligt kvalificera de fakta och handlingar som parterna har åberopat till stöd för sina yrkanden.³⁹ I det nationella målet

³³ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 5 mars 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, punkt 24 och där angiven rättspraxis).

³⁴ Se, för närmare detaljer, dom av den 17 maj 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, punkt 22 och där angiven rättspraxis).

³⁵ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 17 maj 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, punkt 28 och där angiven rättspraxis).

³⁶ Se dom av den 17 maj 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, punkt 29 och där angiven rättspraxis).

³⁷ Poillot, E., ”*L’encadrement procédural de l’action des consommateurs*” i Sauphanor-Brouillaud, N. m.fl., *Les contrats de consommation. Règles communes*, L.G.D.J., Paris, 2013, s. 971 (”*un véritable régime européen du relevé d’office*” i fransk originalversion).

³⁸ Micklitz, H., ”Theme VIII. Unfair Contract Terms – Public Interest Litigation Before European Courts”, i Terryn, E., Straetmans, G. och Colaert, V. (red), a.a., not 4, s. 641.

³⁹ Dom av den 4 juni 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, punkt 38).

ankommer det således på den nationella domstolen att pröva om de omständigheter som käranden åberopar till grund för sitt yrkande kan kvalificeras som "oundvikliga och extraordinära omständigheter" som ger upphov till den rätt som föreskrivs i artikel 12.2 i direktiv 2015/2302.

54. I del A och del B i bilaga I till direktivet kvalificeras dessutom denna rätt för resenären att säga upp avtalet när som helst före paketresans början utan att betala någon uppsägningsavgift som en "central rättighet". Med hänsyn till dess betydelse ingår denna rättighet i den förhandsinformation som arrangören ska tillhandahålla resenären enligt artikel 5.1 i direktiv 2015/2302.⁴⁰ Det framgår av skäl 26 i direktiv 2015/2302 att sådan förhandsinformation är "viktig information" som bör vara "bindande". Rätten att säga upp avtalet utan att betala någon uppsägningsavgift i händelse av oundvikliga och extraordinära omständigheter är således en viktig del av systemet i direktiv 2015/2302. Den bidrar även till att syftet med direktivet uppnås, vilket, såsom framgår av artikel 1 i direktivet, jämförd med skälen 3⁴¹ och 5 i direktivet, består i att uppnå en hög och så enhetlig konsumentskyddsnivå som möjligt vad gäller avtal mellan resenärer och näringsidkare med avseende på paketresor.

55. Detta syfte kan inte uppnås på ett effektivt sätt om konsumenten är tvungen att själv åberopa de rättigheter som tillkommer denne gentemot arrangören, särskilt på grund av den inte obetydliga risken för att konsumenten inte känner till sina rättigheter eller har svårigheter att tillvarata dem.⁴² Såsom framgår av EU-domstolens praxis finns det nämligen i konsumenträttsliga förfaranden en icke obetydlig risk för att konsumenten, bland annat på grund av *okunnighet*, inte åberopar en rättsregel som är avsedd att skydda vederbörande.⁴³ Denna risk ökar ytterligare när konsumenten väljer att föra sin egen talan, såsom är fallet i det nationella målet.

56. Det följer vidare av artikel 23 i direktiv 2015/2302, jämförd med skäl 46 i samma direktiv, att resenärens däri angivna rättigheter är tvingande. I detta avseende är det viktigt att erinra om att EU-domstolen i sin praxis har kopplat kravet på att domstolarna på eget initiativ ska tillämpa bestämmelserna i unionens konsumentdirektiv till dessa bestämmelsers bindande karaktär. Denna bedömning har gjorts med avseende på artikel 6.1 i direktiv 93/13,⁴⁴ men även med avseende på andra unionsrättsliga bestämmelser om konsumentskydd. I domen *Faber*⁴⁵ framhöll EU-domstolen att bestämmelsen om fördelningen av bevisbördan i artikel 5.3 i direktiv 1999/44 enligt artikel 7 i direktivet är av bindande karaktär, såväl för parterna, vilka inte kan avtala bort den, som för medlemsstaterna, vilka måste se till att den iakttas. EU-domstolen fann att en sådan bevisbörderegler måste tillämpas även när den inte uttryckligen har åberopats av den konsument som kan gynnas därav.

57. Analogivis bör det därför godtas att den bindande karaktären hos den rätt som resenären har enligt artikel 12.2 i direktiv 2015/2302, jämförd med artikel 23 i samma direktiv, kräver att nationella domstolar erkänner denna rätt på eget initiativ och vederbörligen informerar den konsument som kan gynnas därav, även om denne inte uttryckligen har åberopat den.

⁴⁰ För närmare detaljer, se mitt svar på den första frågan.

⁴¹ I detta skäl hänvisas till de bestämmelser i EUF-fördraget som den andra frågan refererar till, nämligen artikel 169.1 och 169.2 a FEUF, där det föreskrivs att unionen ska bidra till att uppnå en hög konsumentskyddsnivå genom åtgärder som antas enligt artikel 114 FEUF.

⁴² Se, för ett liknande resonemang, dom av den 4 oktober 2007, *Rampion och Godard* (C-429/05, EU:C:2007:575, punkt 65).

⁴³ Dom av den 5 mars 2020, *OPR-Finance* (C-679/18, EU:C:2020:167, punkt 22 och där angiven rättspraxis).

⁴⁴ Se punkt 43 ovan.

⁴⁵ Dom av den 4 juni 2015, *Faber* (C-497/13, EU:C:2015:357, punkt 55).

58. Dessutom hade arrangören i det nationella målet *åsidossatt sin skyldighet* att upplysa konsumenten om dennes rätt att säga upp avtalet. Den nationella domstolens *ex officio*-erkännande av den rätt som konsumenten tillerkänts skulle därför utgöra ett *tillräckligt och effektivt* sätt att säkerställa efterlevnaden av direktiv 2015/2302, såsom krävs enligt artikel 24 i detta direktiv.

59. Jag håller med den finska regeringen, som vid den muntliga förhandlingen framhöll att en nationell domstol bör informera konsumenten om dennes rättigheter så snart den hyser oro för att konsumenten av okunnighet inte hävdar sina rättigheter fullt ut. ”Minsta indikation”⁴⁶ på detta skulle räcka. En sådan indikation ska anses föreligga när, såsom i det nationella målet, arrangören har åsidossatt sin skyldighet att tillhandahålla förhandsinformation eller när den lämnade informationen inte har tillhandahållits på ”ett klart, begripligt och tydligt sätt”, såsom krävs enligt artikel 5.3 i direktiv 2015/2302.

60. Den finska regeringen påpekade också med rätta vid den muntliga förhandlingen att den nationella domstolens åtgärd att upplysa konsumenten om dennes rättigheter utgör en processledningsåtgärd. Det är ett särskilt led i förfarandet som riktar sig till båda parter och som genomförs i enlighet med de formella krav som i detta avseende fastställs i de nationella processuella bestämmelserna.⁴⁷ Såsom redan har påpekats⁴⁸ ska den nationella domstolen, när den på eget initiativ prövar en grund, förfara i enlighet med den kontradiktoriska principen och bereda båda parterna tillfälle att yttra sig över domstolens bedömning.

61. Det följer av vad som anförts ovan att ett effektivt konsumentskydd endast kan säkerställas om den nationella domstolen, så snart den har tillgång till de uppgifter om de faktiska och rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för detta syfte, är skyldig att på eget initiativ tillämpa artikel 12.2 i direktiv 2015/2302 och att vederbörligen underrätta konsumenten om dennes rätt enligt denna bestämmelse att säga upp avtalet utan att betala någon uppsägningsavgift, med förbehåll för att den kontradiktoriska principen alltid ska iakttas.

c) Begränsningar av domstolarnas ex-officio-befogenheter: Principen att domstolen inte dömer utöver vad som har yrkats av parterna (ne ultra petita)

62. Nästa fråga som ställts är huruvida den nationella domstolens skyldighet att på eget initiativ tillämpa artikel 12.2 i direktiv 2015/2302 och att vederbörligen underrätta konsumenten om dennes rättigheter till följd därav även innebär att den nationella domstolen är skyldig att på eget initiativ bevilja full återbetalning med ett belopp som är högre än vad konsumenten har yrkat. Den hänskjutande domstolen önskar få klarhet i huruvida det skulle vara oförenligt med ett effektivt konsumentskydd att under sådana omständigheter tillämpa dispositionsprincipen, enligt vilken föremålet för talan avgränsas av parterna, och principen *ne ultra petita*, enligt vilken domstolen inte får döma utöver vad parterna har yrkat.

63. Det ska i detta hänseende klargöras att domstolen tillämpar lagen *inom ramen för sin behörighet* och inom ramen för saken i det mål som den har att avgöra. Det är därför viktigt att skilja mellan två olika aspekter av domstolarnas befogenheter. Det är en sak att erkänna domstolens befogenhet att på eget initiativ tillämpa bestämmelser som syftar till att skydda konsumenterna och att vederbörligen *informera* konsumenten om sina rättigheter enligt dessa

⁴⁶ För ett liknande resonemang, se Werbrouck, J. och Dauw, E., a.a., not 10, s. 330.

⁴⁷ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 februari 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, punkt 31).

⁴⁸ Punkt 48.

bestämmelser. Det är en helt annan sak att tillerkänna domstolen befogenhet att, *efter det att konsumenten i vederbörlig ordning har informerats*, gå utöver tvisteföremålets gränser och på eget initiativ *döma ut* mer än vad konsumenten har yrkat.

64. Alla berörda parter har framhållit betydelsen av den grundläggande principen att föremålet för en talan avgränsas av parterna.⁴⁹ Det ska understrykas att doktrinen om *ex officio*-tillämpning av konsumenträtten endast innebär *nödvändiga* anpassningar av denna princip för att komma till rätta med obalansen mellan konsumenten och näringsidkaren. Den är inte avsedd att åsidosätta grundläggande principer för civilrättsliga mål eller att inrätta en "förmyndaraktig" domstol.⁵⁰ Såsom EU-domstolen fann i domen Lintner⁵¹ kan effektiviteten av det skydd som den nationella domstolen förväntas ge konsumenten genom att ingripa på eget initiativ "inte gå så långt att det förbiser eller går utöver tvisteföremålets gränser såsom parterna har definierat detta genom sina yrkanden, mot bakgrund av de grunder de har åberopat. Den nämnda nationella domstolen är således inte skyldig att utvidga tvisten utöver de yrkanden och grunder som framställts". Motsatsen skulle åsidosätta principen *ne ultra petita*, enligt vilken domstolen inte får döma utöver vad parterna har yrkat, eftersom den skulle tillåta domstolen att bortse från eller gå utöver tvisteföremålets avgränsning såsom detta fastställts i parternas yrkanden och grunder.⁵²

65. Det ska också framhållas att EU-domstolen har tillskrivit de önskemål som konsumenten har uttryckt under förfarandet särskild betydelse. EU-domstolen har, beträffande den nationella domstolens skyldighet att, vid behov på eget initiativ, underlåta att tillämpa oskäliga villkor i enlighet med artikel 6.1 i direktiv 93/13, preciserat att den nämnda domstolen inte är skyldig att underlåta att tillämpa det aktuella villkoret om konsumenten, efter att ha upplysts av nämnda domstol, avser att inte göra gällande att villkoret är oskäligt eller icke bindande och därmed ger sitt fria och informerade samtycke till det aktuella villkoret.⁵³

66. Det skyddssystem som stadfästs genom unionens konsumentlagstiftning och som införts till förmån för konsumenterna kan således inte föras så långt att det påtvingas dem. När konsumenten föredrar att inte göra detta skyddssystem gällande ska det följaktligen inte tillämpas.⁵⁴ Konsumenten kan i sitt eget mål motsätta sig att lagen tillämpas *ex officio*.⁵⁵

67. Samma överväganden bör gälla för det skyddssystem som föreskrivs i direktiv 2015/2302. Om konsumenten, efter att vederbörligen ha upplysts av domstolen om sina rättigheter och de processuella medel som står till buds för att hävda dem, inte vill åberopa detta skydd, kan således effektivitetsprincipen inte tänjas så långt att den ålägger den nationella domstolen att utvidga talan och åsidosätta principen *ne ultra petita*.

68. Vid den muntliga förhandlingen ställde EU-domstolen frågor och gjorde iakttagelser rörande vilka giltiga skäl som kan ligga bakom konsumentens beslut att göra anspråk på mindre än vad denne är berättigad till. Beroende på rättssystemet kan detta beslut nämligen tillskrivas

⁴⁹ För en detaljerad jämförande analys av de vägledande principerna för civilprocessen och effekterna av unionens konsumentlagstiftning, se Hess, B. och Law, S. (red), *Implementing EU Consumer Rights by National Procedural Law: Luxembourg Report on European Procedural Law, Volume II*, Beck, Hart, Nomos, 2019.

⁵⁰ Se Beka, A., *The Active Role of Courts in Consumer Litigation, Applying EU Law of the National Courts' Own Motion*, Intersentia, Cambridge, Antwerpen, Chicago, 2018, s. 354, där det påpekas att den aktiva konsumentdomstolen "inte är en förmyndaraktig domstol" och att "den verkar inom civilrättens gränser, även om den anpassats efter konsumenttvisternas särdrag".

⁵¹ Dom av den 11 mars 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punkt 30).

⁵² Dom av den 11 mars 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punkt 31).

⁵³ Dom av den 3 oktober 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, punkt 53).

⁵⁴ Dom av den 3 oktober 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, punkt 54).

⁵⁵ Se Biardeaud, G. och Flores, P., *Crédit à la consommation, Protection du consommateur*, Delmas Express, Paris, 2012, s. 300.

överväganden som rör det tillämpliga förfarandet.⁵⁶ Det kan inte heller uteslutas att det handlar om personliga överväganden.⁵⁷ Om konsumenten under sådana omständigheter förblir passiv efter att ha upplysts av den nationella domstolen om sina rättigheter och tillgängliga medel för att hävda dem, så är det rimligt att dra slutsatsen att vederbörande gör ett fritt och välgrundat val att stå fast vid sitt ursprungliga yrkande.

69. I det nationella målet är det emellertid, såsom kommissionen påpekade vid den muntliga förhandlingen, inte möjligt att anse att konsumenten, som inte har yttrat sig över de frågor som ställts av den nationella domstolen, har gjort ett fritt och välgrundat val att stå fast vid sitt ursprungliga yrkande. Såsom konstaterats ovan⁵⁸ framgår det inte klart av handlingarna i målet om den hänskjutande domstolen har förklarat för konsumenten vilka rättigheter denne har och vilka processuella medel som står till buds för att göra gällande dessa rättigheter.

70. Det är även viktigt att påpeka att det följer av EU-domstolens praxis att nationella domstolar inte har någon allmän skyldighet att gå utöver tvisteföremålets gränser och döma ut mer eller något annat än vad som yrkats. Detta gäller särskilt konsumentens rätt att få tillbaka belopp som felaktigt betalats på grundval av ett oskäligt avtalsvillkor. Det måste föreligga *särskilda och exceptionella* omständigheter som visar att konsumenten *saknar processuella medel* som tillåter vederbörande att göra gällande sina rättigheter i enlighet med unionens konsumentlagstiftning.⁵⁹

71. I linje med detta har EU-domstolen dessutom slagit fast att nationella domstolar i princip inte är skyldiga att på eget initiativ kvitta de betalningar som felaktigt gjorts på grundval av ett oskäligt avtalsvillkor mot det utestående beloppet enligt avtalet, med förbehåll för att likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen ska iakttas.⁶⁰

72. Av rättspraxis följer således att effektivitetsprincipen och principen om ett effektivt domstolsskydd inte förpliktar de nationella domstolarna att förbise eller gå utöver tvisteföremålets gränser såsom det fastställts genom de yrkanden och grunder som parterna har

⁵⁶ Den spanska och den finska regeringen har påpekat att ett möjligt skäl till att en kärande framställer ett yrkande som är lägre än det belopp som denne har rätt till kan vara att det är möjligt att föra sin egen talan under en viss beloppsgräns. En annan anledning kan, beroende på vad som föreskrivs i den nationella lagstiftningen, vara att domar som meddelas i småmålsförfaranden inte kan överklagas. Den finska regeringen har noterat att om käranden måste bära sina egna kostnader i händelse av att yrkandet bifalls endast delvis och ifall vederbörande är osäker på utgången, kan han eller hon välja att framställa ett yrkande på ett lägre belopp.

⁵⁷ Med tanke på pandemin kan en konsument exempelvis anse att risken för att avtalet ska sägas upp bör fördelas på ett rättvist sätt.

⁵⁸ Punkt 38.

⁵⁹ Två exempel kan ges i detta hänseende. Det första är domen av den 17 maj 2022, *Unicaja Banco* (C-869/19, EU:C:2022:397) (nedan kallad domen *Unicaja Banco*). Sammanhanget i den domen är mycket specifikt. Den ska läsas mot bakgrund av domen av den 21 december 2016, *Gutiérrez Naranjo m.fl.* (C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980) (nedan kallad domen *Gutiérrez Naranjo*), i vilken EU-domstolen fann att artikel 6.1 i direktiv 93/13 utgjorde hinder för praxis från Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien) som tidsmässigt begränsade verkan av avtalets återgång i samband med fastställandet i domstol av att en viss typ av villkor (golvränteklausul) var oskäligt, så att enbart belopp som felaktigt erlagts med tillämpning av ett sådant villkor efter dagen för domstolsbeslut att förklara villkoret oskäligt, skulle återbäras. I domen *Unicaja Banco* slog EU-domstolen i huvudsak fast att principen *ne ultra petita* inte kunde hindra en domstol, som hade att pröva ett överklagande av en dom som tidsmässigt begränsade återbetalningen av de belopp som felaktigt erlagts av konsumenten i enlighet med ett avtalsvillkor som förklarats vara oskäligt, från att på eget initiativ pröva en grund som avsåg åsidosättande av artikel 6.1 i direktiv 93/13 och förordna om full återbetalning av dessa belopp, när bristen på bestridande av den berörda konsumenten inte kunde hänföras till att denna varit helt passiv. I det fallet kunde den omständigheten att en konsument inte överklagat inom den föreskrivna fristen förklaras av att när EU-domstolen meddelande domen *Gutiérrez Naranjo m.fl.* hade fristen enligt nationell rätt för att överklaga eller inge ett anslutningsöverklagande redan löpt ut. Det andra exemplet är domen av den 3 oktober 2013, *Duarte Hueros* (C-32/12, EU:C:2013:637). I det målet hade konsumenten endast begärt att få häva köpeavtalet på grund av fel i den köpta varan. Den nationella domstolen ansåg att konsumenten, eftersom bristen på avtalsenlighet var ringa, inte hade rätt att häva avtalet men hade rätt till prisavdrag. Käranden kunde emellertid inte längre medges prisavdrag som gottgörelse. EU-domstolen konstaterade att i det specifika sammanhanget var tillämpningen av principen att domstolsavgöranden måste överensstämma med de yrkanden som framställts av parterna ägnad att äventyra effektiviteten av konsumentskyddet, eftersom det enligt den spanska processlagstiftningen inte var tillåtet för den nationella domstolen att på eget initiativ tillerkänna konsumenten ett skäligt prisavdrag för en vara, trots att den sistnämnde varken fick precisera sitt ursprungliga yrkande eller väcka en ny talan i detta syfte.

⁶⁰ Dom av den 30 juni 2022, *Profi Credit Bulgaria* (Kvittning ex officio i händelse av oskäliga avtalsvillkor) (C-170/21, EU:C:2022:518, punkt 44).

framställt. Dessa principer kräver dock att konsumenten har tillgång till effektiva rättsmedel som tillåter vederbörande att göra gällande sina rättigheter och att kräva det som han eller hon har rätt till.

73. Detta för oss till frågan huruvida sådana effektiva processuella medel fanns tillgängliga i det nationella målet. Begäran om förhandsavgörande innehåller endast den bestämmelse i nationell rätt som stadfäster principen att det fastställda föremålet för talan inte får ändras (artikel 412.1 i civilprocesslagen). Den nationella domstolen har emellertid inte närmare redogjort för den konkreta tillämpningen av denna princip i den spanska rättsordningen.⁶¹ Nämda domstol har inte heller preciserat huruvida en eventuell utvidgning av yrkandet skulle kräva en ändring vad gäller behörig domstol eller tillämpligt förfarande. Det är således den nationella processrätten som styr vilka processuella medel som konsumenten kan tillgripa för att utöva sin rätt att yrka återbetalning av alla betalningar som gjorts, med förbehåll för principerna om likvärdighet och effektivitet. Det skulle exempelvis kunna bestå i att det väcks en ny talan eller att tvisteföremålet utvidgas i det mål som den hänskjutande domstolen ska pröva på uppmaning av nämnda domstol.⁶² I det avseendet bör det erinras om att den omständigheten att ett särskilt förfarande omfattas av vissa processuella krav som konsumenten måste uppfylla för att kunna göra gällande sina rättigheter inte innebär att vederbörande inte omfattas av ett effektivt domstolsskydd.⁶³ Som jag redan har framhållit bör dock de processuella medel som finns tillgängliga för att göra gällande dessa rättigheter erbjuda ett effektivt domstolsskydd.

74. Mot bakgrund av vad som anförts ovan drar jag slutsatsen att artikel 12.2 i direktiv 2015/2302, jämförd med artiklarna 114 och 169 FEUF, ska tolkas så, att den inte utgör hinder för tillämpningen av nationella processrättsliga principer, enligt vilka en nationell domstol som prövar en tvist inte har befogenhet att på eget initiativ tillerkänna konsumenten hela det belopp som denne har rätt till när vederbörande har yrkat på ett lägre belopp. Den nationella domstolen är emellertid skyldig att på eget initiativ tillämpa artikel 12.2 i direktiv 2015/2302 så snart den har tillgång till de uppgifter om de faktiska och rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för detta syfte, med förbehåll för att den kontradiktoriska principen ska iakttas. Närmare bestämt är den nationella domstolen skyldig att vederbörligen upplysa konsumenten om hans eller hennes rättigheter enligt denna bestämmelse och om de processuella medel som står till buds för att göra gällande dessa rättigheter, förutsatt att dessa medel erbjuder ett effektivt domstolsskydd.

⁶¹ Reglerna för hur tvisteföremålet kan utvecklas kan variera beroende på rättssystemet. Enligt den franska civilprocesslagen får de yrkanden som parterna framställt i princip inte ändras, utom när det gäller tilläggsyrkanden om de har ett tillräckligt samband med de ursprungliga yrkandena (artikel 4 i Code de Procédure Civile (civilprocesslagen)). Se Cadiet, L., Normand, J. och Amrani-Mekki, S., *Théorie Générale du Procès*, 3:e upplagan, Thémis droit, Puf, 2020, s. 741, där det förklaras att principen om förbud mot ändringar av tvisteföremålet har förvandlats till en princip om förändringsbarhet som kontrolleras av domstolarna ("*principe directeur du procès, l'immutabilité du litige s'est muée, au fil du temps, en principe de mutabilité contrôlée du litige*"). I det tyska civilrättsliga förfarandet gäller enligt 263 § i Zivilprozessordnung (civilprocesslagen) (nedan kallad ZPO) att när målet har anhängiggjorts är ändringar av det framställda yrkandet i regel beroende av motpartens samtycke eller att domstolen anser att en sådan ändring är ändamålsenlig. I 264 § ZPO föreskrivs dock vissa undantag från bestämmelserna om ändring av talan enligt 263 § ZPO, som av processekonomiska skäl tillåter kändanden att göra ändringar (Bacher, K., i Vorwerk, V. och Wolf, C., *BeckOK ZPO*, 47:e upplagan, Verlag Beck München, 2022, 264 § punkt 1). Syftet är att nya rättstvister ska undvikas och att parterna, och även rättsväsendet, ska slippa gripa sig an samma sak vid upprepade tillfällen (se Foerste, U., i Musielak, H.-J. och Voit, W., *ZPO – Zivilprozessordnung*, 19:e upplagan, Verlag Franz Vahlen, 2022, 264 § punkt 1).

⁶² Se, för ett liknande resonemang, dom av den 11 mars 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punkt 39).

⁶³ Dom av den 31 maj 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punkt 50).

Förslag till avgörande

75. Mot bakgrund av vad som ovan anförts föreslår jag att EU-domstolen ska besvara de frågor som ställts av Juzgado de Primera Instancia No 5 de Cartagena (Förstainstansdomstol nr 5 i Cartagena, Spanien) på följande sätt:

1. Vid prövningen av den första frågan har det inte framkommit någon omständighet som kan påverka giltigheten av artikel 5 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/2302 av den 25 november 2015 om paketresor och sammanlänkade researrangemang, om ändring av förordning (EG) nr 2006/2004 och Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/83/EU samt om upphävande av rådets direktiv 90/314/EEG.
2. Artikel 12.2 i direktiv 2015/2302, jämförd med artiklarna 114 och 169 FEUF, ska tolkas så, att den inte utgör hinder för tillämpningen av nationella processrättsliga principer, enligt vilka en nationell domstol som prövar en tvist inte har befogenhet att på eget initiativ tillerkänna konsumenten hela det belopp som denne har rätt till när vederbörande har yrkat på ett lägre belopp. Den nationella domstolen är emellertid skyldig att på eget initiativ tillämpa artikel 12.2 i direktiv 2015/2302 så snart den har tillgång till de uppgifter om de faktiska och rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för detta syfte, med förbehåll för att den kontradiktoriska principen ska iakttas. Närmare bestämt är den nationella domstolen skyldig att vederbörligen upplysa konsumenten om hans eller hennes rättigheter enligt denna bestämmelse och om de processuella medel som står till buds för att göra gällande dessa rättigheter, förutsatt att dessa medel erbjuder ett effektivt domstolsskydd.